

IONIE

wandelen in het verleden

INLEIDING

Wie Turkije bezoekt wordt overweldigd door de hoeveelheid van archeologische sites. Niet alleen het aantal spreekt tot de verbeelding, meer nog verbaast het dat zoveel bewaard is gebleven.

Maar wat is het verhaal achter die verdwenen beschavingen. Wie daarnaar op zoek gaat komt terecht in een andere wereld. Door die wereld te ontdekken komen de ruïnes tot leven. Stenen krijgen kleuren, dromen komen tot leven.

Geschiedenis die enkel een opsomming van feiten en data, van het leven van koningen en keizers weergeeft, is een schrale geschiedenis. Geschiedenis wordt interessant op het moment dat je er iets over jezelf uit kan bijleren. Want hoe we het draaien of keren, de mens is een product van zijn samenleving, maar ook een product van zijn verleden.

Dikwijls wandelde ik doorheen de sites. Meestal met vrienden, kennissen of familie, maar ook dikwijls alleen, buiten het toeristische seizoen. Het voordeel hiervan is dat je alle tijd kan nemen om gebouwen te bezoeken. Je kan in oude stadia zitten waar je de enige toeschouwer bent. Op zulke momenten probeer ik me in te leven in hoe het was, zoveel duizenden jaren geleden.

Hier, in dit verhaal, beperk ik me tot de Ionische statenbond. Er zijn immers zoveel sites en zoveel verschillende beschavingen dat het goed is de lijnen van het verhaal dat je wil schrijven, af te bakenen.

Toch ga ik ook in op de voorgeschiedenis. De menselijke geschiedenis is oud en veel ervan nog altijd onbekend. Maar als men schrijft over een bepaalde beschaving, dan is die niet zomaar uit de lucht komen vallen. Daarom een stukje voorgeschiedenis over de prehistorie en de neolitische revolutie.

Zin om mee te wandelen? Zet dan je bril van het heden af en duik mee in het verleden.

STEL JE EVEN VOOR ...

Met de tijdmachine vlieg je doorheen de eeuwen. Vanuit de lucht zie je de omgeving veranderen. Jaren worden seconden. De autosnelweg tussen Izmir en Selçuk verdwijnt, de nationale route wordt een smalle landweg.

DE HAVEN VAN IZMIR ANNO 1870

Appartementsgebouwen van de grootstad Izmir worden woningen en de auto verdwijnt langzaam uit het straatbeeld.

De grote brand van Izmir.

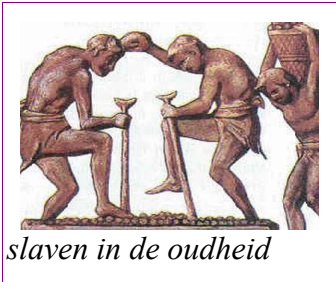
De grootstad is terug een provinciestad geworden met groene ruimten, visserij en handel.

Bekende historische sites verschromelen op enkele seconden en worden hopen stenen waartussen schaapherders lopen met hun geiten en schapen. Hier en daar ligt een dorp, ver landinwaarts tussen de bergen. Weinig moskeeën. Af en toe een orthodoxe kerk waarrond enkele in natuursteen opgetrokken woningen staan. Bergen en ongerepte stranden. Wijngaarden. Overdag de brandende zon en 's nachts de ongerepte sterrenhemel.

Honderden jaren vervliegen. In het web van de tijd zie je glanzende helmen, hoor je metaal op metaal slaan om uiteindelijk legers te worden die staan opgesteld voor de strijd. Dorpen verdwijnen, worden stippen, bomen en beboste hellingen nemen terug hun oude rechtmatige plaats in.

Sommige ruïnes, overdekt met mos, kruipen langzaam overeind en herwinnen een deel van hun vroegere glorie voor aardbevingen de sites teisterden. De vroege middeleeuwen zijn voorbij.

De Romeinse periode. Stukken verbrokkelde stenen vormen wegen en trappen. De bevolking groeit. Je hoort het lawaai van marktkramers. Grote villa's. Fonteinen. Straten met rioleringen. Standbeelden. Duizenden mensen lopen langs brede toegangswegen. Mozaïeken. Marmeren zuilen. Schepen meren aan in grote havens. Op overvolle markten verhandelt men kruiden, wijn, prachtig beschilderde potten en zelfs perkamenten.

Meer dan 2000 jaar zijn we teruggevlogen. Arbeid (zeker handenarbeid) wordt aanzien als minderwaardig. Voorbehouden aan armen en slaven. Vrijheid is echter slechts voorbehouden aan een kleine elite. Zij vormen de minderheid maar regeren de meerderheid.

Architecten tekenen plannen. Boven op bergen, kijkend naar de hemellichamen, denken mensen over het verleden, het heden en de toekomst.

De grote namen van de Ionische beschaving, afkomstig uit de twaalf steden die ooit Ionië vormden, beleven in deze bloeiperiode hun hoogtepunt.

En weer verdwijnen gebouwen. Kolonisten vestigen zich langs de verlaten kusten. En dan verdwijnt ook daar het laatste spoor van bewoning. Sporadisch ziet men een kleine rondtrekkende groep nomaden. Dan is er nog enkel de ongereptheid der natuur. De zee met zijn natuurlijke baaien. De valleien en de heuvels. Beboste bergen vol van wilde dieren. Zeeën die nooit werden bevist. Het donkere verleden.

PREHISTORIE

De menselijke soort waartoe wij behoren staat bekend onder naam **homo sapiens sapiens** en is het resultaat van een evolutie die zich uitstrekt over miljoenen jaren.

Zo'n **dertigduizend jaar geleden** was deze soort de overwegende soort onder de hominiden op onze wereld. Bijna overal vindt men er sporen van terug. Deze mensen leefden in kleine nomadische groepen (maximaal vijftig mensen). Hun kennis om stenen te bewerken staat ver, zeker in vergelijking met vroegere hominide soorten.

Het traditionele beeld van onze voorouders is dat van de heroïsche 'jager-krijger' maar wie dit beeld toetst aan de wetenschap stelt vast dat dit een mythe is. Veel beter kan men spreken over de jager-verzamelaar en dit gold voor beide geslachten. Hoewel de ontwikkeling van de stenen werktuigen op een hoog niveau staat, vergde het doden van grote dieren veel samenwerking en een hoge vorm van abstract denken. **Waar-schijnlijk is dat men hoofdzakelijk leefde van roofbouw en het doden van kleine dieren. Eens een streek was 'leeggeroofd' trok men verder naar andere gebieden.**

Wilde groenten, wortels en fruit behoorden tot het dagdagelijks menu. En sorry, het was eerder uitzonderlijk dat onze voorouders aan de mammoetbiefstuk zaten. Op sommige momenten lukte dat evenwel toch, maar eerder was het de uitzondering dan de regel. Nergens is er een bewijs te vinden dat het enkel de mannen waren die jaagden op grotere dieren. Een antropologe ontdekte zelfs een stam waar het de vrouwen waren die georganiseerd jaagden op grotere dieren. De mannen hadden een beperkt aandeel in de jacht bij de door haar onderzochte stam!

Het beeld van de jagende man en de ondergeschikte vrouw is afkomstig uit een latere periode van de menselijke samenleving.

Terecht zal de **scepticus** zeggen, 'over die periode kan je enkel gissingen maken omdat er geen schrift bestond' en **dat klopt**. Wat men nu wel met zekerheid weet is dat onze voorouders nomaden waren, tegelijk kan men dateren wanneer ze hebben geleefd en welke werktuigen ze gebruikten. Daarnaast zijn er vele gegevens verzameld van 'niet besmette stammen' die werden ontdekt en die samenlevingsvormen zijn ontleed. De ontwikkeling van de diverse takken van de menswetenschappen geeft ons nu informatie die voorheen niet beschikbaar was. En daaruit komt men tot een totaal ander beeld dan dat van de man-jager.

Een antropoloog stelt vast dat bv. in de VS in een bepaalde streek inderdaad beenderen van mammoeten werden gevonden, met inkervingen van wapens. Nader onderzoek van de mammoet toont echter aan dat de mammoet niet stierf door aanvalswapens, maar een andere doodsoorzaak had. De meeste mammoetbeenderen in de regio werden gevonden op een mammoetenkerkhof waar oudere dieren naar toe gingen om te sterven. Er werd in die streek dus niet gejaagd op mammoeten.

Van de geanalyseerde stammen die qua omvang en gebruik van werktuigen op hetzelfde niveau stonden als onze nomadische voorouders, stelt men eigenlijk twee belangrijke dingen vast.

Ten eerste is het voorkomen van **klassen** in deze 'primitieve' samenlevingen, vrijwel **onbestaande**. Het beeld dat Engels heeft geschetst in zijn boek *'de oorsprong van het gezin en de particuliere eigendom'*, lijkt dicht bij de werkelijkheid te liggen. Het grootste deel van de geschiedenis van de mensheid kan men bestempelen als **'oercommunisme'**. Privileges waren uitzonderlijk en mannen en vrouwen werkten samen op gelijkwaardige basis om de stam te laten overleven.

Waar men al een onderscheid aantreft tussen mannen en vrouwen, **stelt men vast dat er naast jacht en visvangst ook al ruwe vormen van landbouw aanwezig zijn!**

Venus van Willendorf

Ten tweede kent men bij de meeste van deze stammen de **matrilineaire afstamming**, dat wil zeggen, kinderen behoren tot de clan van de moeder. Hoewel er zeker stammen zijn die als echt matriarchaal kunnen bestempeld worden, staat niet vast dat dit de regel was. Veeleer kan men stellen dat de regel er een is van gelijkheid tussen mannen en vrouwen en een sterke nadruk op de rol van de vrouw als elementair om de stam in leven te houden (zij is immers de enige die kinderen kan baren). Dat blijkt trouwens ook uit de vele beeldjes ter ere van de - meestal vruchtsbaarheids-symbool afgebeelde - godin.

De periode van de **prehistorie gelijk stellen met de matriarchale samenleving** (zoals vele feministische schrijvers doen) is evenmin bewijsbaar.

Wat men wel kan zeggen is dat er **minstens een gelijkheid was tussen mannen en vrouwen** en dat de prehistorie niet overheerst werd door patriarchale samenlevingsvormen.

Ten derde kennen de meeste stammen een vorm van **religie**, maar deze staat nauw in verband met hun levenswijze en heeft **nooit tot doel de ondrukkings te rechtvaardigen van vrouwen of van de ene mens door de andere**.

Ook uit de **taal** van diverse primitieve stammen blijkt dat zij een aantal woorden die bij ons heel goed bekend zijn, onbekend zijn bij hen. Voor **begrippen als 'egoïsme' of 'concurrentie'** is bij hen geen vertaling. Een ietwat grappig voorbeeld toont dit aan. *Toen een stam werd ontdekt besloot men hen een balspel aan te leren. Er werden twee groepen gemaakt en men legde de spelregels uit. Men hield nauwkeurig de score bij en op een bepaald moment stelde men vast dat spelers uit de winnende ploeg van kamp veranderden en zich aansloten bij de verliezende ploeg, zodat de score weer gelijk kwam. Men kon niet uitgelegd krijgen dat 'winnen' belangrijk was, geen van de spelers zag daar enig plezier in.*

Het was een andere wereld. Maar deze wereld maakt deel uit van onze - vrij lange - geschiedenis en ik heb me steeds de vraag gesteld, **waarom wordt er zo weinig over verteld en waarom hebben wij meestal een vertekend beeld van de prehistorie?**

Niemand zal ontkennen dat de ontdekkingen op het vlak van de evolutie van de mens, vooral dateren van de tweede helft van de 20ste eeuw. Maar de eerste ontdekkingen van stammen dateren al van veel vroeger. Misschien heeft het te maken met het feit dat de levenswijze van de 'primitieve cultuur' niet past in het plaatje dat men ons wil opdringen.

Het woord 'primitief' is op dat vlak veelzeggend. 'Primitief' staat tegenover 'ontwikkeld'. **Maar waren die primitieve culturen zo primitief?** Onze maatschappij noemt zich ontwikkeld en beschaafd. Inderdaad, we kennen nu veel beter de wetten van de natuur, de wetenschap staat ver en in tegenstelling tot vroeger zijn we geen slaven meer van de natuur maar controleren we die zelf steeds meer.

Maar gebruiken wij die kennis om in harmonie met de natuur te leven, de hulpbronnen zuinig te gebruiken en de mensheid tot een hogere samenlevingsvorm te brengen? De cijfers tonen ons iets anders. Een klein deel van de wereld beschikt over het grootste deel van de produktiemiddelen en rijkdommen van de wereld en de tegenstelling arm-rijk is uitgegroeid is tot proporties die men nooit heeft gekend (*het bezit van de twee miljard armsten van deze planeet stemt overeen met het bezit van de 3 rijkste mensen ter wereld*). Hoewel de FAO (Wereld Voedsel Organisatie) voor 2009 een grotere opbrengst van de landbouw verwacht en er ruim voldoende voedsel is om iedereen te voeden, zal er dit jaar meer honger geleden worden dan de vorige jaren. **Ontwikkeld of primitief?**

Vele primitieve volkeren leefden samen op basis van gelijkheid en probeerden zo eerlijk mogelijk de opbrengst van wat men verzamelde of van de gejaagde dieren te verdelen. Niet makkelijk want sommige jaren waren goed, maar dikwijls kampten de nomaden met honger. Vandaag hebben we de kennis om - zelfs deze hele wereldbevolking - het recht te geven op onderwijs, zuiver water, mobiliteit, energie - maw een menswaardig leven maar nog nooit is de ongelijkheid zo groot geweest als vandaag. Is er hier nog enige sprake van eerlijke verdeling?

Natuurlijk was de prehistorie geen aards paradijs. Integendeel zelfs. Mensen konden zich moeilijk beschermen tegen naturelementen, de technische middelen om de gemeenschap te beschermen waren beperkt, eens gebieden waren 'leeggeplunderd' trok men weg.

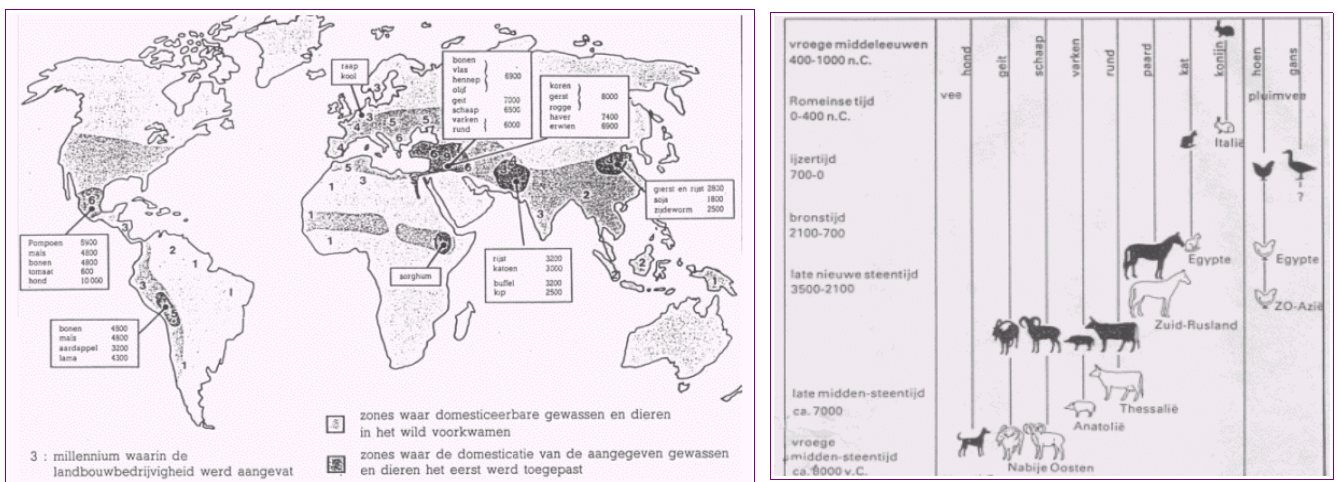
Maar net zomin als het leven tijdens de prehistorie een hemelse ervaring was, net zomin is het waar dat mensen niet kunnen samenleven zonder dat onderdrukking en uitbuiting bestaat. Men doet ons geloven dat de hele menselijke geschiedenis een deel van de mensheid werd uitgebuit en het **gezegde 'het is altijd zo geweest, het zal altijd zo blijven'** dat dit fatalistische standpunt het beste uitdrukt is **eigenlijk één grote leugen, meer nog het is in tegenspraak met de ontwikkeling van de mensheid zelf!!!**

DE NEOLITISCHE REVOLUTIE

Zo'n 10.000 jaar geleden schat men de totale wereldbevolking op maximum 10.000.000 (tien miljoen) inwoners.

De overgang van nomadische naar sedentaire samenlevingsvorm speelt zich in verschillende fasen af, afhankelijk van de dieren die voortkwamen of de gewassen die in het wild groeiden.

De gebieden rond en tussen de Tigris en de Eufraat waren door regelmatige overstromingen heel vruchtbaar. Er groeiden veel wilde granen en tegelijk waren er makkelijk de domesticeren (tot huisdier te maken) dieren zoals schapen en geiten.

Op de kaartjes kan men dit makkelijk volgen en zien we de plaatsen en zones waar voor het eerst domesticatie van gewassen en dieren werd toegepast.

In tegenstelling tot het nomadisch bestaan waar men eigenlijk bleef tot vruchten, wortels, bessen en dieren, waren uitgeput en waar ieder lid van de stam actief deelnam aan het maatschappelijke leven, zal een 'verblijf' gevolgen hebben.

Granen kan men telkens opnieuw zaaien en bovendien makkelijk bewaren. Geiten en schapen die gedomesticeerd zijn geven vlees, melk, kaas, yoghurt. Daarnaast is er wol en leer. De stam kan na een goede oogst goederen stockeren. Er is voldoende voedsel voor iedereen. **Meer zelfs, er ontstaan overschotten.**

Nomaden kenden dit niet. Dieren die zij slachten hadden slechts een beperkte houdbaarheid en iedere dag (bij wijze van spreken) moest men opnieuw voedsel zoeken voor de stam.

Het 'maatschappelijk overschot' zorgde ervoor dat er tijd was voor andere dingen. En dat was ook nodig. Voedsel dat je kan bewaren moet je ook stockeren. Tonnen, kruiken, loodsden, moesten gebouwd worden. Tenten of tijdelijke grotten maakten plaats voor permanente woningen. Er ontstond een **arbeidsdeling**. Door die arbeidsdeling ontstonden ook technische innovaties bv. de ploeg en de sikkel die het makkelijker maakten om het land te bewerken en te oogsten.

Nomaden kennen bijna nooit een maatschappelijk overschot of blijvende hiërarchische structuur in hun samenleving. Maar eens er voortdurend een maatschappelijk overschot is gaat men andere structuren in de nieuw ontstane samenleving krijgen.

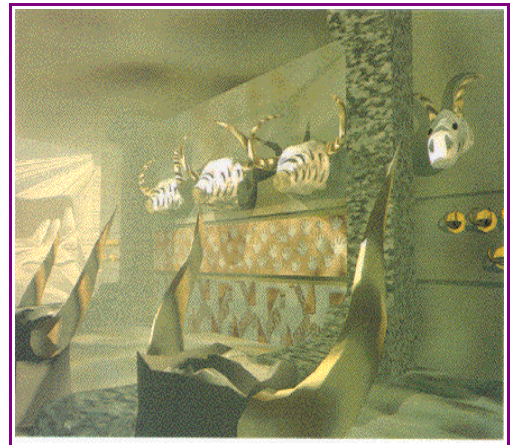
Onze geschiedenisboekjes spreken eveneens over de neolitische revolutie. Zij stellen dat door het ontstaan van overschotten de maatschappij grondig gaat veranderen. Immers, de arbeidsdeling gaat veel verder dan voorheen en brengt met zich maatschappelijke innovaties mee, tegelijk gaan er ook klassen ontstaan door de strijd om het maatschappelijke overschot.

moedergodin uit catal hoyük

Dit klopt. Maar in onze geschiedenisboekjes wordt als voorbeeld van het ontstaan van de klassenmaatschappij **Çatal Hoyük** opgegeven. Hoewel na Jericho, Çatal Hoyük de tweede stad ter wereld was, bleef dit een **klassenloze samenleving**. Çatal Hoyük is gelegen in centraal Anatolië. Er leefden achtduizend jaar geleden ongeveer 5.000 inwoners. De opdeling van arbeid is ook hier terug te vinden (vele muurschilderingen en beeldjes). De huizen waren aaneengebouwd en men leefde op de daken.

In het **museum van de Anatolische beschavingen** in Ankara (echt een aanrader!) heeft men reconstructies gemaakt en vind je opgegraven gebruiksvoorwerpen terug. Wat onder andere opvalt zijn de heel verfijnde gereedschappen tot schminkdoosjes toe! De moedergodin komt onder diverse vormen voor en kreeg de naam Kybele, cultus die zich over heel Anatolië en zelfs veel verder zou verspreiden. Het mannelijke symbool van de stier komt eveneens maar veel minder voor. Aanvalswapens werden niet gevonden, enkel verdedigingswapens.

Deze stad bestond een paar duizend jaar en werd waarschijnlijk door de gevolgen van een vulkaanuitbarsting verlaten.

Elders, tussen Tigris en Eufraat, verliep het anders. Het maatschappelijk overschot kwam in handen van een **monarch**, die samen met het **leger** en een **priesterklasse** de macht uitoefende over de **rest van de bevolking** die tot **slaaf** werd gemaakt.

Dit proces verliep niet van de ene op de andere dag maar duurde honderden, zelfs duizenden jaren. **Maar een nieuwe samenlevingsvorm ontstond, de slavenhoudersmaatschappij, gebaseerd op (hoofdzakelijk) ontwikkelde landbouw.**

Het leger, oorspronkelijk opgericht om zich te beschermen tegen aanvallen van buitenaf, werd later een veroveringsleger en zo onstonden de 'keizer'rijken tussen Tigris en Eufraat en later in Egypte.

De **neolitische revolutie was dus een stap vooruit** tegenover de nomadische samenleving maar tegelijk kwamen er de eerste klassenmaatschappijen uit voort. Deze nieuwe samenlevingen veroveren gebied, drijven handel, vestigen kolonies.

Dit, op zijn beurt, leidde maatschappelijk tot veranderingen. De **technologie** die gedurende twee miljoen jaar heel geleidelijk was ontwikkeld kende nu een reeks **revolutionaire veranderingen**. Centra van beschavingen veranderden, dikwijls omwille van oorlogen of geografische omstandigheden. Sumeriërs, Babyloniërs, Feniciërs, Egyptenaren, Perzen, Grieken en diverse andere culturen voerden een 'clash of civilisations'. Maar hun maatschappelijke structuur was meestal dezelfde, een absolute monarch, gesteunde door leger en priesterklasse, en slaven.

Voor de mensheid betekende de neolitische revolutie een enorme stap voorwaarts, maar tegelijk bracht het een **opdeling tussen de mensheid** teweeg en vormt ze het begin van een klassenmaatschappij.

Waar nomadische stammen meestal de 'cultuur van de moedergodin' kenden, gaat de **matriarchale cultuur** over naar een **patriarchale cultuur**. Vrouwen die door hun vruchtbaarheid essentieel waren voor het overleven van de stam, zijn nu voor de heersers enkel nog producten om hun erfgenamen voort te brengen. Hun macht brokkelt heel snel af. Matrilineaire afstamming is onbelangrijk want de vader bepaalt hoeveel kinderen hij heeft en het 'traditionele' gezin kent zijn oorsprong. Teveel kinderen zijn slecht omdat dit het bezit opdeelt, dus de vrouwen van heersers dienen nog enkel als reproductiemachine (en dan in beperkte mate) van hun echtgenoot. Er komt een splitsing tussen de seksualiteit van de man (die vrij is) en de vrouw (die enkel nog dient om de paar kinderen te baren, noodzakelijk om het bezit over te geven).

De **religie**, die tot dan toe meestal vrij en open was, wordt een **instrument om de nieuwe maatschappelijke relaties te onderbouwen**. De cultus van de moedergodin verdwijnt en maakt plaats voor **patriarchale godsdiensten** waar de oppergod steeds mannelijk is.

Religie conformeert zich aan de maatschappelijke structuur. Dit was ook voorheen het geval maar dit keer wordt **religie** echt een **instrument om de macht te behouden** (die macht lag voorheen bij de stam).

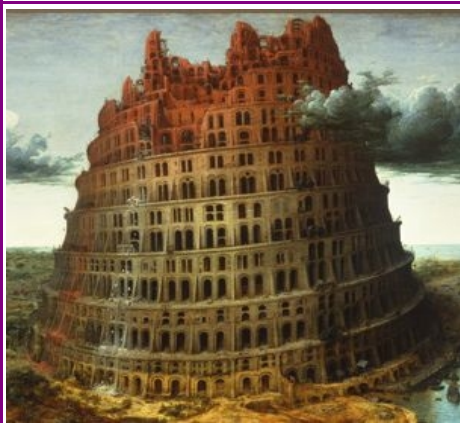
Het systeem van slavenhoudersmaatschappijen (of dit nu koning- of keizerrijken of stadsstaten zijn) gaat zich verspreiden in de 'beschaafde' wereld.

In de mythen en legenden van verschillende slavenhoudersmaatschappijen, net zoals in de nieuw ontstane godsdiensten, ziet men meestal het ontstaan van de wereld gekoppeld aan één of andere moedergodin, die daarna de duimen moet leggen voor de mannelijke god (of goden).

Dit vindt men niet terug bij de 'primitieve' stammen. Omdat er geen klassen waren en vrouwen en mannen op gelijke basis werden behandeld, zou zo'n religie geen bestaansreden hebben gehad omdat die totaal buiten de werkelijkheid van de 'primitieve' stam stond.

DE OUDHEID

Soms stellen wij ons de geschiedenis van de oudheid die volgt op de prehistorie voor als een geschiedenis van mythen en legenden.

Toren van Babylon vlg. Breughel

Maar de **piramiden** staan er nog (die werden 4.500 jaar geleden gebouwd) en de '**toren van Babel**' heeft echt bestaan (wel niet onder de vorm zoals Breughel hem schilderde)!!!

Het was een tempel voor de god Mardoek van 95m op 95m en naar het schijnt had men inderdaad de bedoeling hem te bouwen tot in de hemel.

Daarnaast kenden de **stadsstaten van Mesopotamië** (tussen Tigris en Eufraat) zo'n 5.000 jaar geleden al **spijkerschrift**.

sumerisch spijkerschrift

Deze verschillende beschavingen kwamen dikwijls in botsing met elkaar. Op verschillende punten is er wel beïnvloeding en uitwisseling geweest. Handel was belangrijk maar de ontwikkeling van de produktiemiddelen (in de scheepvaart, het gebruik van metalen, nieuwe bouwtechnieken, wapens ...) leidde tot verval van de ene cultuur en tegelijk tot opkomst van andere culturen.

Het hoogtepunt van de beschaving lag dus niet in het Westen, integendeel!!!

De beschaving die wij vandaag kennen heeft nog steeds roots in dat verleden. Tegelijk bewijst het dat **de wereld voortdurend verandert**. Zegt men vanuit Westers standpunt immers niet dat de Griekse beschaving de bakermat is van onze beschaving?